

Wiarygodność zeznań świadków w procesie karnym

Inspiracją do wyboru takiego tematu pracy dyplomowej było głównie moje zainteresowanie procesem karnym a przede wszystkim wiarygodnością zeznań świadków i samą postacią jaką jest osoba zeznająca. Priorytetem pracy było przedstawienie samej osoby świadka, jego współczesnej roli, czynników, które mają wpływ na proces formowania się zeznań i na błędy w zeznaniach. Kolejny cel to przedstawienie problemu szczerości w zeznaniach świadków, obowiązków i praw osób zeznających, oraz oceny metody tych zeznań w sposób bardzo przejrzysty, ciekawy, nietuzinkowy a zarazem przystępny i zrozumiały dla przeciętnego odbiorcy, który w tejże tematyce ma wiedzę elementarną. Główną rolą świadka w procesie karnym jest przede wszystkim przyjęcie jego funkcji oraz złożenie przed stosownym organem procesowym zeznań, czyli wszystkich informacji, które mogą mieć istotne znaczenie dla prowadzonej sprawy. Przesłuchanie świadka i ocena wiarygodności jego wypowiedzi jest więc niewątpliwie najważniejszą czynnością procesową, ponieważ informacje uzyskane podczas przesłuchania bardzo często są fundamentalnymi wskazówkami do podjęcia kolejnych czynności procesowych.

Niełatwo jest omawiać kwestie związane z wiarygodnością zeznań świadka bez dokładnego wyjaśnienia i sprecyzowania samego pojęcia świadek. W innych źródłach znajdujemy również definicje, które odwołują się do prawa i procesu. Świadek, osoba fizyczna wezwana przez uprawniony organ państwowy (sąd, organ ścigania lub administracyjny) do stawienia i złożenia zeznania w postępowaniu toczącym się przed tym organem. W polskim systemie prawnym świadkiem może być każda osoba w każdym wie-

ku, bez względu na płeć, stan fizyczny i psychiczny a także pozycję społeczną czy karalność. Świadców możemy podzielić na: faktycznych i procesowych, naocznych i ze słuchu, zdolnych i niezdolnych do świadczenia i składania zeznań, oraz świadków z obowiązku którym nie przysługuje prawo do odmowy składania zeznań, oraz na tych, którym takie prawo przysługuje, ale dobrowolnie godzą się składać takie zeznania. Warto wspomnieć tutaj o kilku innych kryteriach, według których możemy podzielić świadków: ze względu na wiek, sprawność psychiczną, świadkowie oskarżenia i obrony. Rodzaje świadków można mnożyć w nieskończoność przyjmując do podziału bardzo różne kryteria od świadków przybranych, incognito czy świadków koronnych.

Rola świadków w procesie karnym była istotna od zawsze. Świadek przede wszystkim stanowi źródło dowodowe i wszelkie informacje i fakty jest zobowiązany przekazać organowi procesowemu. Przedstawienie przez świadka stanu sprawy lub udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące istotnych okoliczności badanego zdarzenia nazywamy zeznaniem. Złożenie zeznania jest zasadniczym obowiązkiem każdego obywatela. Oznacza to, że każda osoba wezwana w tym charakterze przez sąd lub organ ścigania ma obowiązek stawienia się na wezwanie w oznaczonym czasie i miejscu, pozostawania do dyspozycji organu procesowego do chwili wyraźnego zwolnienia i złożenia prawdziwej relacji o zdarzeniu.

Świadek w pewnym zakresie kształtuje dane postępowanie. Zgodnie z k.p.k. świadek czasami może stać się również przedmiotem oględzin i badań, tym samym dostarczając innych niż zeznania środków dowodowych. W doktrynie ścierają się dwa przeciwstawne poglądy dotyczące roli i wartości dowodowej zeznań świadków na tle innych dowodów. Zdaniem jednych, zeznaniom świadków należy przypisać wyższą wartość dowodową niż innym dowodom, zdaniem drugich, zeznania stanowią wątpliwy dowód w stosunku do innych. Wyższość dowodów rzeczowych nad zeznaniami świadka wiąże się z przeświadczeniem, że są one bardziej obiektywne, pewne oraz odporne na wszelkie wpływy z oto-

czenia. Nie mogą kłamać ani się mylić. W czasie procesu karnego ostrość występującej w nim kolizji interesów bardziej niż kiedykolwiek wymaga prawdziwości i precyzji składanych zeznań, ale też jednocześnie bardziej niż kiedykolwiek prawdziwości tej i precyzji nie sprzyja, dlatego świadkowie w procesie karnym nie tylko się mylą, zapominają lub ulegają sugestiom, ale niejednokrotnie świadomie i z premedytacją kłamią. Mówiąc wprost najbardziej pospolitą i z którą trudno jest walczyć odmianą zeznań jest zatajenie części faktów dobrze znanych świadkowi, jednak niekorzystnych dla strony, z którą świadek jest związany. Osiągnięcia psychologii, kryminalistyki czy też doświadczenia, które są gromadzone w toku stosowania przepisów procesu karnego pozwalają zorientować się jak wiele przeróżnych czynników może odkształcać prawdę w zeznaniach świadków i jaki jest wpływ tych elementów na wierność relacji przedstawianych sądowi przez świadków. Najważniejsze, najbardziej zasadnicze, kluczowe i podstawowe decyzje w sprawach karnych, głównie wyroki w więk­szości opierają się na zeznaniach świadków, na dowodach i faktach, które są oceniane swobodnie, przez pryzmat całokształtu okoliczności, które zostały ujawnione, ale również poprzez doświadczenie sędziów, ich system wartości oraz szereg innych okoliczności wpływających na proces podejmowania decyzji. Nikt nie podważa roli dowodu z zeznań świadka, dodatkowo akcentując, że był on, jest i zapewne będzie niezastąpionym i bezkonkurencyjnym dowodem w wielu przypadkach mającym swoje godne miejsce w systemie dowodów w polskim procesie karnym, jednakże oceniając ten dowód należy pamiętać o wskazaniach psychologii, nienagannym przygotowaniu zawodowym, o osiągnięciach i sprawnym posługiwaniu się techniką, ale przede wszystkim o intuicji, przeczuciach czy wyobraźni.

Proces formowania się zeznań świadków zależy od mnóstwa czynników subiektywnych, które mają podłoże personalne, występujące tylko po stronie osoby dokonującej spostrzeżeń, jak i również zewnętrzne tzw. obiektywne, które nie jest w żaden sposób zależne od wpływu i możliwości świadka. Uwarunkowania

fizjologiczne i psychiczne, możliwości osoby spostrzegającej czy jej kondycja formułuje postrzeganie i odtwarzanie pewnych rzeczy czy zjawisk. Do czynników subiektywnych zaliczamy m.in.: płeć, wiek, motywacja, atrakcyjność obiektu obserwowanego, stan emocjonalny, rolę społeczną a także dodatkowo uprzedzenia i stereotypy jakimi może posługiwać się dana osoba. Obok czynników subiektywnych, ściśle związanych z obserwatorem występują także czynniki obiektywne, na które obserwujący nie ma wpływu m.in. warunki i czas obserwacji a także czas od upływu obserwacji do odtwarzania. Uświadomienie ich sobie wpływa na ocenę wiarygodności wypowiedzi danej osoby i może nam ułatwić i wskazać gdzie mogą tkwić potencjalne źródła zniekształceń treści, które są odtwarzane podczas zeznań w procesie karnym. Aby odpowiedzieć na pytanie co może być przyczyną błędów w zeznaniach, również trzeba odnieść się do czynników subiektywnych i obiektywnych w jakich kształtują się spostrzeżenia, które wiążą się z intencjami świadka czy też jego niechęcią do zeznawania. Źródła błędów tkwią w wielu szczegółach i czynnikach. Niebagatelne znaczenie w postępowaniu karnym ma kwestia związana z prawdziwością lub fałszywością dowodów, które są wykorzystywane w postępowaniu karnym. Uzyskane zeznania możemy ocenić przez pryzmat dwóch kryteriów: prawdziwości i szczerości. Zgodnie z tymi kryteriami wyróżnić możemy zeznania: szczere i nieszczerze, prawdziwe i nieprawdziwe. Zeznania szczere mogą być obiektywnie prawdziwe i nieprawdziwe. Obiektywnie nieprawdziwe są wtedy gdy świadek chce mówić prawdę i jest co do niej przekonany, pomimo, że jest niezgodna z rzeczywistością. Przyczyną tych rozbieżności mogą być np. błędy w spostrzeganiu lub zapominanie. Zeznający może również odpowiadać nieszczerze – prawdziwie i nieprawdziwie. Zeznając nieszczerze dana osoba ma zamiar przekazać informacje niezgodne z rzeczywistością. Jeżeli złożone nieszczerze zeznania są nieprawdziwe, świadek kłamie. Możliwe jest także złożenie zeznań nieszczerych, gdy świadek chce kłamać i jest przekonany, że kłamie ale okazuje się, że w rzeczywistości przekazuje on dane zgodnie z prawdą. Kłamać

można na dwa sposoby. Można kłamać fałszując dlatego też słowo kłamstwo często zastępowane jest fałszem, lub ukrywając. Ukrywanie polega na wstrzymywaniu się od przekazania jakiejś informacji. Prawda fałszowana w zeznaniach świadków może mieć bardzo dużo przyczyn. Do najważniejszych możemy zaliczyć: lęk świadka przed skutkami składania zeznań, zaspokojenie własnych ambicji, obawa przed powstaniem ujemnej opinii o świadku w jego środowisku, obawa przed zemstą oskarżonego, chęć uzyskania korzyści materialnej lub niematerialnej, niechęć do oskarżonego lub członka jego rodziny. Ważnym elementem w komunikacji jest odbiorca, czyli osoba, która prowadzi przesłuchanie. Odbiorca musi być to dobry słuchacz, zaangażowany w rozumienie osoby mówiącej. osoba prowadząca przesłuchanie powinna zawsze starać się zachować kontakt wzrokowy, wspierać wypowiedź świadka, zadbać o to, aby nic nie rozpraszało uwagi świadka, powinien wyróżniać się szczególną zdolnością do logicznego rozumowania. Taka postawa przesłuchującego z natury bardzo pozytywnie wpływa na zachowanie świadka.

W definicjach, które koncentrują się głównie na aspektach procesowych zaznacza się, że zeznania to zwłaszcza te informacje, które dana osoba przekazuje organowi procesowemu i które przede wszystkim stanowią materiał dowodowy, tak więc przedmiotem zeznań świadka mogą być wszystkie, w tym szeroko rozumiane okoliczności faktyczne zdarzenia, mające istotny wpływ na rozpatrywanie sprawy. Aby organy procesowe działały sprawnie i efektywnie, przepisy postępowania karnego nakładają na świadków pewne obowiązki procesowe a także zaopatrują ich w szereg praw, które chronią świadków przed konsekwencjami wynikającymi z faktu uczestnictwa w postępowaniu karnym. Jednym z najistotniejszych obowiązków jest ogólnoobywatelski obowiązek udziału w postępowaniu dowodowym, inaczej mówiąc przyjęcie funkcji świadka.

Przedstawiona praca ukazuje postać świadka oraz wiarygodność jego zeznań w procesie karnym, które spełniają niezaprzeczalnie jedną z najważniejszych i najistotniejszych czynności pro-

cesowych. Na podstawie dostępnych źródeł przedstawiłam metody oceny wiarygodności zeznań zaczynając od tradycyjnych a kończąc na niekonwencjonalnych, oraz wszystkie etapy jak formułują się zeznania świadków. Zdaję sobie jednak sprawę, że jest to tylko powierzchowne przedstawienie omawianych kwestii, jednak w całej pracy nie da się ująć tak obszernego tematu.